

آشنایی با رویکرد تحقیق کیفی

گردآوری:

محمدحسین کلانتری

دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت سیستم و بهره‌وری

فصلنامه

اطلاع‌رسانی، آموزشی و پژوهشی

پاییز و زمستان ۸۳

چکیده

در این گردآوری ضمن تعریف تحقیق، برای تحقیق کیفی ویژگی‌هایی بدین شرح برشمرده‌اند: ماهیت طبیعی، توصیفی مبتنی بر تصاویر و الفاظ، فرآیند محوری تا محصول محوری، مقایسه‌ای و تطبیقی، برداشت با توجه به زمینه و غیرساختار یافته در ادامه سئوالات قابل طرح پیرامون رویکرد تحقیق کیفی مطرح و به آنها پاسخ داده شده است. محور سئوالات عبارتند از: امکان استفاده از تحقیق کیفی و کمی بصورت همزمان، علمی بودن تحقیق کیفی، تفاوت و تشابه محقق کیفی با بعضی شغلها، قابلیت تعمیم یافته‌های کیفی، تأثیر محقق در نتایج تحقیق کیفی، تأثیر محقق در تغییر احتمالی رفتار مردم مورد مطالعه، امکان پذیری مقایسه دو تحقیق کیفی، اهداف محقق کیفی، تفاوت تحقیق کیفی و تحقیق کمی، و ... مطالعه این نوشته، اطلاعات اولیه خوبی پیرامون تحقیق کیفی به علاقمندان به آشنایی عمومی با این رویکرد تحقیق در مقایسه با تحقیق کمی ارائه می‌دهد.

واژه‌های کلیدی

تحقیق کیفی، تحقیق کمی، مطالعات تطبیقی، متدولوژی رویکرد تحقیق

مقدمه

با این وجود در برهه‌های از زمانها بعضی از جامعه‌شناسها این نوع از تحقیق را مورد انتقاد قرار داده‌اند، انتقادهایی از قبیل:

- چنین معمول بوده است که تحقیق را به معنی تفکیک متغیرهای مورد مطالعه از بخش دیگر جهان تعریف نمایند. شما تعدادی آزمایش و تجربه که متغیر غیروابسته (مستقل) را تغییر می‌دهد، انجام می‌دهید و سپس هر تغییری که در متغیر وابسته روی می‌دهد، ثبت می‌کنید. این نوع روش برای علوم طبیعی مانند فیزیک به خوبی مناسب می‌باشد و قابل توسعه به مطالعات در مورد انسان نیز می‌باشد و تا حدودی کاربرد دارد. همچنین تحقیق تجربی خوبی در علوم دانشگاهی انجام می‌گیرد.
۱. رفتار انسانی را نمی‌توان بطور واقعی خارج از متن جامعه مورد مطالعه قرار داد.
۲. هر یافته علمی به چارچوب مرجع آن بستگی دارد در نتیجه اگر شما بخواهید گروهی از مردم را مورد مطالعه قرار دهید بایستی سعی کنید معنا را از نقطه نظر آنها کشف کنید.

در هر حال آنچه مهم است این است که یک سبک تحقیق کیفی متولد شده است که دانشمندان به مردم بومی مراجعه و با آنها مصاحبه می‌کنند، یادداشت‌برداری می‌کنند، رفتار مردم را مورد مزاحمت قرار نمی‌دهند، اما سعی می‌کنند این رفتارها را با فهم آنها از معنی هستی و هر آنچه موضوع مورد مطالعه مردم باشد را در متن موضوع و جامعه درک کنند (این روش به نام مشارکتی یا در برخی موارد به نام غیرساختار یافته نامیده می‌شود).

۱. ویژگیهای تحقیق کیفی

برخی از محققان برای جمع‌آوری داده‌ها با یک دفتر یادداشت در دست، در محوطه مدرسه پرسه می‌زنند. برخی دیگر به تجهیزات ویدئو در کلاس درسی متکی هستند و بدون آن هرگز هیچ تحقیقی را انجام نمی‌دهند. در حال حاضر محققان دیگری، منحنیها و نمودارهای الگوی ارتباط کلامی بین شاگرد و معلم را ترسیم می‌کنند. با این وجود تمام این محققان یک وجه مشترک دارند که کارهای آنها برای تعریف تحقیق کیفی مناسب است و آنها یک جنبه از زندگی آموزشی را مورد مطالعه قرار می‌دهند. همانگونه که خواهیم دید، تحقیق کیفی دارای پنج مشخصه است. تمام مطالعاتی که می‌توانیم آن را کیفی بنامیم تمام خصیصه‌ها را با اهمیت برابر نشان نمی‌دهد. در حقیقت برخی و یا بطور کامل فاقد یکی یا بیشتر این خصیصه‌ها هستند. سؤال این نیست که آیا بخش ویژه‌ای از تحقیق مطلقاً کیفی هست یا نیست؟ بلکه موضوع این است که تا حدودی موضوع تحقیق کیفی باشد. همانطور که قبلاً متذکر شدیم نظارت و نقش مشارکت‌کننده محقق و مطالعات عمیق از طریق مصاحبه‌ها به صورت یک نمونه و سرمشق از ویژگیهای تحقیقات کیفی است.

۱.۱. تحقیقات کیفی دارای ماهیت طبیعی است

یعنی منابع اطلاعات بطور مستقیم مورد استفاده قرار می‌گیرد و محقق نقش ابزار کلیدی را دارد. محققینی که به بررسی این موضوع می‌پردازند، زمان قابل ملاحظه‌ای را در

مدرسه خانواده، همسایه و مکانهای دیگر تربیتی برای بدست آوردن موضوعات مورد نظر سپری می‌کنند. برخی با استفاده از ویدئو و ضبط و بسیاری دیگر فقط با یک قلم و کاغذ به بررسی موضوع می‌پردازند. حتی وقتی که از تجهیزات مذکور هم استفاده می‌شود. اطلاعات جمع‌آوری شده به عنوان اطلاعات اولیه مورد بهره‌برداری قرار گرفته و برای فهمیدن اینکه درجه موقعیتی بدست آمده‌اند، عرضه می‌شوند.

علاوه بر این محققین به طور خودکار موضوعات ضبط شده را مرور می‌کنند و بینش محقق دارای نقش تعیین‌کننده‌ای در تجزیه و تحلیل می‌باشد. بعنوان مثال محققین در یک تحقیق بزرگ در مورد تحصیل پزشکی به یک دانشگاه پزشکی در میدوسترن رفتند و به همراه دانشجویان به کلاس، آزمایشگاه‌ها، بیمارستان و مکانهای جمعی دیگر نظیر کافه تریا و ... رفتند و به بررسیهای کیفی پرداختند.

محققین کیفیت برای مطالعه موضوع مورد نظر به مکانهای خاصی می‌روند. آنها احساس می‌کنند فعالیت بهتر می‌تواند تفهیم شود.

وقتی اطلاعاتی که با هم مرتبط هستند به صورت موضوعی ارائه شده باشند، (مثل بایگانی اداری) آنها (محققین) می‌خواهند بدانند که کجا، چطور و تحت چه شرایطی به وجود آمده‌اند، این وقایع از چه رویدادهای تاریخی و چه حرکتی مجزا هستند؟ برای محققان کیفی جدا کردن عمل (واژه یا وضعیت) از زمینه آن، به منزله از دست دادن مفهوم واقعی آن است.

همانطور که یک انسان‌شناس شرح داد:

اگر بررسی بر اساس آن چه رخ می‌دهد باشد، جداسازی این وقایع از آن چه در زمان یا مکانی رخ می‌دهد و آنچه مردم می‌گویند و انجام می‌دهند یک ارائه بی‌فایده و بلااستفاده است.

یک تفسیر خوب از هر چیزی یک شعر، یک فرد، تاریخ، یک آئین، عرف، یک جامعه ما را به عمق آن چه تفسیر می‌شود، می‌برد.

بر اساس اینکه اطلاعات با فعالیت کلاسی از طریق ویدئو، بوسیله مصاحبه، و یا مشاهده مشترک جمع‌آوری شده باشد، محققان کیفی می‌پندارند رفتارهای انسانی به طور محسوس تحت تاثیر فضائی است که رخ می‌دهند و تا جایی که ممکن باشد، محققین به محل وقوع می‌روند.

- چرا در یک اتاق تلویزیونی وجود دارد، که هیچ وقت استفاده نشده است؟

هیچ چیز بدون بررسی رها نمی‌شود. توضیح و تفسیر هنگامی به عنوان روشی برای جمع‌آوری اطلاعات موفق است که جزئیات با بررسی و حسابرسی کامل همراه باشند.

۳.۱. محققان کیفی بیشتر فرآیند را مد نظر دارند، تا خروجیها و محصول را

- مردم چطور مذاکره و گفتگو می‌کنند؟ فلان عنوان و مارک چطور به کار می‌رود؟
 - چطور تصورات ما به عنوان بخشی از آنچه ما آنرا "افکار عمومی" تلقی می‌کنیم، می‌شوند؟
 - روند طبیعی و تاریخی وقایع مورد مطالعه و بررسی چیست؟
- برای مثال طبق مطالعاتی در مدارس، محققان برخورد معلمها با انواع بچه‌ها را آزمودند و سپس بررسی کردند که این برخوردها در فعالیتهای روزانه دانش‌آموزان چه تأثیری دارد. آنگاه تأثیر این برخوردها را در فعالیتهای روزانه آنها سنجیدند و اینکه چطور در تبدیل به روابط اساسی‌تر (بین معلم و دانش‌آموز) مؤثر است.

پافشاری محققان کیفی روی فرآیند تحقیق (پیشرفت تدریجی) دارای این حسن است که تحقیقات در نهایت رسالت خود را به طور کامل به پایان می‌رساند، به طوری که در این مطالعه مشخص شده رفتار دانش‌آموزان در مدرسه عمدتاً تحت تأثیر سطح توقعات معلمها از آنهاست. شیوه‌های کیفی قادر به نشان دادن تغییراتی است که در اثر این آزمونها به وجود می‌آید. فنون کیفی به چگونگی تأثیر انتظارات معلمین در فعالیتهای روزانه دانش‌آموزان و اثر متقابل آن اشاره می‌کند.

۴.۱. محققان کیفی تمایل دارند اطلاعاتشان را بصورت مقایسه‌ای مورد بررسی قرار دهند

۲.۱. تحقیق کیفی، توصیفی است

در تحقیق کیفی، اطلاعات جمع‌آوری شده بیشتر به صورت الفاظ یا تصاویر است تا اعداد. نتایج نوشتاری تحقیق شامل نقل قولهایی از دانسته‌ها، به منظور روشن کردن و اثبات موضوع مورد نظر است. اطلاعات شامل رونوشت مصاحبه، تذکرات، عکسها، نوارهای ویدئویی، اطلاعات شخصی، یادداشتها و سایر صورت جلسه‌های اداری است.

محققان کیفی در جستجو برای دریافت حقایق، صفحات توصیفی (مطالبه انشایی) و سایر اطلاعات را صرفاً به خاطر اطلاعات آماری کاهش نمی‌دهند.

محققان تلاش می‌کنند که اطلاعات را تماماً به صورتی که ضبط یا تشریح شده‌اند، تحلیل کنند. مقالات کیفی و گزارشات توسط عده‌ای به صورت داستان شرح داده شده است، این به دلیل اینست که مقالات گاهی شامل نقل قولهایی است که تلاش می‌کنند یک موقعیت خاص یا عقیده را به صورت روایی (داستان) شرح دهند. الفاظ در ثبت اطلاعات و انتشار دانسته‌ها در یک امر کیفی بسیار مهم است. محققان کیفی در جمع‌آوری اطلاعات به طریق انتخابی و جهت‌دار عمل می‌کنند.

بسیاری از ما بی‌توجه به جزئیات اطرافمان و آنچه انجام می‌دهیم، محبوس تنعم از دنیا هستیم. به چیزهایی نظیر حالات، شوخیها، کسی که صحبت می‌کند، نحوه تزیین روی دیوارها، الفاظ خاصی که به کار می‌بریم و چیزهایی که اطراف ما عکس‌العمل نشان می‌دهند، بی‌توجه هستیم. یک تحقیق علمی فضای ذهنی را می‌طلبد تا این فرض که هیچ چیز بی ارزش و ناچیز نیست و اینکه هر چیزی دارای این استعداد است که بتواند راهگشایی برای فهم موضوع مورد مطالعه ما باشد. محققین مکرراً سؤالهایی نظیری این می‌پرسند که:

- چرا بعضی اتاقها با تابلو تزیین می‌شود و بعضی نه؟
- چرا معلمین رسمی به گونه‌ای متفاوت از دیگران لباس می‌پوشند؟
- دلیلی برای فعالیتهای انجام شده وجود دارد؟

بررسی احساس می‌کنند که معلّمها به دلیل فقر و کمبود تحصیلات والدین برای نظرات آنها در مورد فرزندانشان ارزشی قائل نیستند. به علاوه والدین، معلّمهایی را که فکر می‌کردند فقر و کمبود تحصیلات آنها به معنای اینست که بچه‌هایشان دانش‌آموزان خوبی نخواهند بود را، سرزنش کردند. این محقق همچنین نظر معلّمان و بچه‌ها را پیرامون یک موضوع مشترک، یعنی "امید برای یافتن و کشف راهی برای تحصیل" مورد بررسی قرار داد.

محقق کیفی با دریافت نظرات مشارکت‌کنندگان در تحقیق، تاثیر مؤثر و پویای شرایط و موقعیت را که اغلب برای بیننده خارجی ناملموس است، نشان می‌دهد.

محققان کیفی به کسب اطمینان از اینکه برداشت کامل و صحیح از نظرات دریافت کرده‌اند، اهمیت خاصی می‌دهند. برخی از محققان که از نوار ویدئویی استفاده می‌کنند نوارها را به طور کامل به افراد مشارکت‌کننده در تحقیق خود نمایش می‌دهند - به منظور کنترل نظرات خود با موارد بدست آمده از مشتریان، محققان دیگر ممکن است برای آگاه کردن اطلاع‌دهنده‌ها (مخبران) نسخه‌های مقالات و یا رونوشت مصاحبه‌ها را به آنها نشان دهند. عده‌ای ممکن است نظریات را به طور تصادفی با موضوعات مورد نظر کنترل کنند. اگرچه در چنین روندهایی غالباً موانعی وجود دارد، آنها سعی می‌کنند تفسیر خاص خود مردم را به طور کامل و صحیح منعکس کنند. محققان کیفی در تعلیم و تربیت را می‌توان مکرراً در حال پرسشهایی از افراد تحت بررسی برای کشف این موارد یافت که:

آنها در حال کسب چه تجربه‌ای هستند؟ تجربه‌هایشان را چگونه تفسیر می‌کنند؟ آنها چگونه اجتماعی را که در حال زندگی هستند، پی‌ریزی می‌کنند؟

محققان کیفی در حال طرح‌ریزی استراتژیها و رویه‌های ترفندهایی هستند که افراد را قادر به درک دیدگاه‌های غیرساختاریافته می‌کند. از آن جا که مراحل انجام یک تحقیق کیفی یک نوع تاثیر متقابل بین محققان و موضوعات مورد نظرشان ایجاد می‌کند، بنابراین رویکرد محققان نمی‌تواند تاکید نسبت به سوژه تحقیق طبیعی باشد. محققان کیفی بر "برداشت با معنا"، به عنوان یکی از شاخصهای تحقیق کیفی بیش از موارد

آنها از یافته‌ها و مدارک برای قبول یا رد فرضیه‌هایی که قبلاً به دست آورده‌اند استفاده نمی‌کنند، بلکه اطلاعاتی را که به طور دقیق جمع‌آوری شده، با هم دسته‌بندی می‌کنند. مسیر نظریه در انتهای راه، از میان بخشهای مختلف اطلاعات جمع‌آوری شده که البته مرتبط به هم هستند، پدیدار می‌شود. اگرچه یک تحقیق کیفی در صدد گسترش انواع نظریه در مورد موضوع مورد مطالعه می‌باشد، این هدف پس از جمع‌آوری اطلاعات و گذاشتن وقت کافی روی موضوع مورد نظر محقق خواهد شد.

شما در حال چیدن پازلی که تصویر نهایی آن را می‌دانید، نیستید. شما در حال ساختن تصویری هستید که بر اساس آن چه شما جمع‌آوری یا آزموده‌اید شکل‌گیری می‌شود. مراحل تجزیه اطلاعات شبیه یک قیف است. قسمت اعظم در ابتدا با بخش بالایی قیف است، اما در قسمت انتهایی حالت باریک و مخصوصی وجود دارد. محققان کیفی در نظر دارند تا با استفاده از مطالعه، مسائل مهم و خاص را متوجه شوند. محقق پیش از اتمام تحقیق کیفی، دانسته‌ها را برای دریافت مسائل کافی نمی‌داند.

۵.۱. در مباحث کیفی معنا، از اهمیت خاصی برخوردار است

محققانی که از این مبحث "برداشت" استفاده می‌کنند به روشهای مختلفی که مردم در زندگی خود به کار می‌برند علاقمند هستند، به عبارت دیگر محققان کیفی به مبحثی که «دید مشترک» نامیده می‌شود اهمیت می‌دهند. نظر آنها روی مسائلی نظیر جمله‌هایی که در زیر آمده، معطوف است:

- مفروضاً مردم در مورد زندگی شان چیست؟
- آنها برای به دست آوردن خواسته‌ها و نیازها چه می‌کنند؟
- برای مثال یک محقق در بخشی از تحقیق خود به بررسی نظر والدین در مورد تحصیلات فرزندانشان، پرداخت. این محقق، می‌خواست بداند کدام والدین فکر می‌کنند که بچه‌هایشان در مدرسه خوب ظاهر نمی‌شوند. او متوجه شد که والدین مورد

دیگر، ما را به سمت مرکز نظری این رویکرد تحقیق سوق می‌دهد.

وقتی ما به یک "تبیین نظری" یا "دیدگاه نظری" استناد می‌کنیم، در حال صحبت از راهی برای نگریستن به جهان، مفروضات مردم در مورد اینکه چه چیز مهم است و چه چیز عملکرد جهان را می‌سازد، هستیم. گفته یا نگفته، هر تحقیق بوسیله دیدگاه‌های نظری هدایت می‌شود.

محققان خوب به اساس و مبنای نظری تحقیقشان آشنا هستند و از آن برای جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده می‌کنند. تئوری (نظریه) به جمع‌آوری اطلاعات مرتبط، کمک کرده و محقق را قادر می‌سازد که از بی‌هدفی و جمع‌آوری غیرسیستماتیک اطلاعات دوری کند.

در این بخش به طور خلاصه، پشتوانه نظری رویکردهای کیفی تحقیق را مورد بررسی قرار می‌دهیم. ریشه اغلب رویکردهای تحقیق دیگر به پارادایم اثبات‌گرایی و تئوریسین بزرگ علوم اجتماعی آگوست کنت بر می‌گردد. آنها حقایق و منشأ رفتارها را تشریح می‌کنند. از آن جا که تفاوت‌های نظری بین رویکردهای کیفی و حتی تنها مکاتب آنها وجود دارد، بیشتر محققان کیفی به تعدادی از دیدگاه‌های پارادایم پدیدارشناسی استناد می‌کنند.

مشاجرات بسیاری در مورد استفاده از لفظ پدیدارشناسی وجود دارد، بنابراین ما از عمومی‌ترین مفهوم آن استفاده می‌کنیم. ابتدا بحث تئوریک خود را با معرفی دیدگاه پدیدارشناسی و روشن کردن برخی مباحث ناشی از آن شروع می‌کنیم. سپس در مورد "اثر متقابل نمادین" و یک نمونه جامع از چارچوب پدیدارشناسی بحث می‌کنیم. فرهنگ به عنوان مانعی برای جهت‌یابی و بررسی وظیفه انسان‌شناسان مورد بحث بعدی ماست.

سپس به طور خلاصه یک مورد جدید در زمینه کیفی، قوم‌شناسی را معرفی می‌کنیم. همچنین مطالعات فرهنگی که مانع دیگر پارادایم نظری می‌باشد را شرح می‌دهیم. مباحث، موارد را به طور کامل بسط نمی‌دهند. ما تنها به بررسی نمونه‌های شاخص و موارد مرتبط به پدیدارشناسی می‌پردازیم.

۲. سؤالات متداول در مورد تحقیق کیفی

شنیدن در مورد تحقیق کیفی برای اولین بار، بطور طبیعی سؤالات زیادی در ذهن ایجاد می‌کند. در اینجا به ۹ سؤال که برای دیگران به وجود آمده و ممکن است سؤال شما هم باشد اشاره می‌کنیم:

۱.۲. آیا رویکردهای کیفی و کمی تحقیق می‌توانند توأمان استفاده شوند؟

یعنی محققین، آنها را با هم استفاده می‌کنند. برای مثال این حالت در طراحی پرسشنامه‌هایی برای مصاحبه‌های بی‌انتها متداول است. شما می‌توانید از مشاهده‌های عمیق برای کشف اینکه دو متغیر که به صورت آماری می‌توانند نشان داده شوند، چرا به صورت مرتبط با هم نشان داده می‌شوند، استفاده کنید. مطالعاتی با اجزای کیفی و کمی وجود دارد. اغلب آمارهای توصیفی و یافته‌های کیفی توأمان ارائه می‌شوند. هنگامی که ممکن باشد یا در مواردی که تمایلی وجود داشته باشد دو مورد با هم استفاده می‌شود. تمایل فردی برای بررسی یک تحقیق فریبنده کمی، همراه با یک بررسی کیفی به طور همزمان به منزله ایجاد یک سردرگمی شدید است. تلاش محققان بالاخص تازه‌کارها، برای ترکیب یک طرح کمی خوب با یک طرح کیفی علاوه برداشتن سختیها، به جای ارائه یک ترکیب مناسب معمولاً تحقیقی که با هیچ یک از معیارهای یک کار خوب کمی یا کیفی مطابقت ندارد، ارائه می‌دهند. این دو رویکرد بر اساس مفروضات متفاوتی پایه‌گذاری شده است.

هنگامی که داشتن یک اطلاعات قابل محاسبه شده، قابل مقایسه مفید است. معمولاً چنین مطالعاتی بیشتر به بررسی روشها می‌پردازد تا بررسی عناوینی که تحقیق به طور کلی قصد مطالعه و بررسی داشته است.

۲.۲. آیا تحقیق کیفی حقیقتاً علمی است؟

در گذشته، محققان کیفی (تعلیم و تربیت)، تحقیق‌هایشان را پس از درک به اصطلاح «علوم سخت» طرح‌ریزی می‌کردند. بعضی موضوعات را با موارد مشابه علمی و هم معنی

وسعت، و البته به گونه‌ای متفاوت. علاوه بر آن محققان قدرت انتخاب زیادی برای شخصی که می‌خواهند مشاهده کنند و هر راهی را که می‌خواهند انتخاب و آزمون کنند، ندارند.

زندگی، شغل و خوداقتناعی فکری یک معلم همیشه با روش ویژه عملکرد او مرتبط است. این بدان معنا نیست که معلمها نمی‌توانند کارهای تحقیقاتی انجام دهند یا محققان چنین شانسی یا شرایطی در کار مطالعاتی خود ندارند. اما برای محققان، موفقیت چیزی است که دیگران آن را به عنوان یک تحقیق خوب معنا می‌کنند نه آن چه معلمان به عنوان یک رویه خاص انجام می‌دهند. تفاوت دیگر بین محقق و معلم اینست که محقق به منظور استفاده از یک سری رویه‌ها و فنون در طی چندین سال، برای جمع‌آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل آن تربیت شده است که بسیاری از آنها در این مجموعه بررسی خواهد شد.

در آخر اینکه محقق اساساً برای نظریه و تحقیق ساخته و پرداخته شده است. این موارد یک چارچوب و راهنمایی برای هدایت تحقیق و نتیجه آن، در یک زمینه به دست می‌دهد.

در مورد خبرنگار چطور؟ برخی تحقیق کیفی را با روزنامه‌نگاری در یک رده و در کنار هم قرار می‌دهند. ما این کار را انجام نمی‌دهیم. براساس تاریخچه کوتاهی که ارائه می‌دهیم، برخی عقاید و سنن تحقیق کیفی با روزنامه‌نگاری مرتبط است.

روزنامه‌نگارها برخی اهداف و استانداردهای اجتماعی که عالمان هم دارا هستند را ارائه می‌دهند و برخی دیگر تحقیقی اجتماعی - علمی با یک درجه بالاتر نسبت به آنها که به اعتبارات دانشگاهی و فرهنگی و عناوین شان مفتخر هستند.

وقتی اینچنین باشد، ما به این عقیده روی می‌آوریم که محققان دانشگاهی عموماً به گونه‌ای متفاوت از روزنامه‌نگاران عمل می‌کنند. روزنامه‌نگاران بیشتر به وقایع علمی و مسائل خاص علاقمند هستند و تمایل دارند که متفاوت از خبرسازها باشند. روزنامه‌نگار تحت تاثیر یک ضرب‌العجل کار می‌کند. به جای گذاشتن سالها وقت برای جمع‌آوری اطلاعات و تحلیل آن، معمولاً براساس مدارکی کم، می‌نویسند ... همچنین آنها می‌خواهند برای یک مخاطب متفاوت بنویسند و کارهای آنها بیشتر معطوف به گفتن واقعه است تا تجزیه و بررسی آن.

می‌سنجیدند و به هر چیز جدید و متفاوتی به دیده تردید می‌نگریستند. مسئله اینجاست که دانشمندان در علوم سخت مثل فیزیک و شیمی، علم مورد نظر را به عنوان یک مورد محدود (همانطور که از آنها تقلید می‌شد)، تعریف نمی‌کردند. P.W Bridgman فیزیکدان بزرگ نوبل در مورد روشهای علمی می‌گوید: "روش علمی خاصی وجود ندارد مثل ... اساسی‌ترین شاخص روشهای علمی آنست که بدون هیچگونه ممانعتی در ذهن رخ می‌دهد."

بعضی محققین شاید از یک تعریف محدود علم استفاده کنند که تحقیق قیاس و آزمون علمی فرضیات است، اما بخشی از تفکرات علمی، از جمله آنچه ما تشریح می‌کنیم، آنرا یک دیدگاه گسترده درباره روش و دلایل می‌دانند.

تحقیق علمی شامل یک بررسی دقیق و اصولی براساس دانسته‌ها و اطلاعات است. تحقیق کیفی این ملزومات را بررسی می‌کند، در این مجموعه ما برخی از این موضوعات رایج علمی را که شامل یک بررسی دقیق و اصولی است، شرح می‌دهیم.

۳.۲. محققان کیفی از چه نظر با سایر افراد از قبیل معلمها، خبرنگارها یا هنرمندان متفاوت هستند؟

اجازه دهید ابتدا به معلمها بپردازیم. بسیاری از مردم عامی پیرو دقیق دنیای معلمین هستند، که به طور دقیق و اصولی تحقیق و جستجو می‌کنند و نتایجی به دست می‌آورند. معلمهای خوب و شایسته این کار را به طور دائمی انجام می‌دهند. آن چه معلمها انجام می‌دهند شبیه محققان کیفی است که تنها در برخی لحاظ متفاوت می‌باشند.

در ابتدا، اولین وظیفه و تعهد مشاهده‌کننده (محقق)، تحقیق است؛ او مجبور به اختصاص وقت خود برای گسترش و بهبود برنامه تحصیلی، درس دادن برای به تحت نظم و ترتیب در آوردن دانش آموزان نیست.

محقق می‌تواند با اختصاص دادن کامل وقت و انرژی در مورد تمام جوانب، صحبت کند. همچنین محققین در نگهداری جزئیات یافته‌ها بسیار دقیق هستند. محققین از اطلاعات نگهداری می‌کنند، معلمها هم این کار را می‌کنند اما نه به آن

روزنامه‌نگاران لزوماً در مورد تئوریهای اجتماعی، تربیت شده و کار آزموده نیستند. بنابراین آنها یافته‌هایشان را براساس سوآلهای نظری مطرح نمی‌کنند. به طور حتم روزنامه‌نگار به فروش روزنامه‌ها تمایل دارد و این امر در آن چه می‌گویند و جوری که می‌نویسند، مؤثر است، اگرچه گاهی مرزی برای جدا کردن تحقیق اجتماعی علمی و مطالب سودمند روزنامه‌ای وجود ندارد.

در مورد هنرمندان چطور؟ برخی رمان‌نویسان و شاعران از مشاهده‌گران دقیق برای انسان هستند. باز هم آنها (هنرمندان) ممکن است به اندازه محققان کیفی در جمع‌آوری اطلاعات، رسمی و دقیق نباشند و ممکن است بیشتر به اطلاعاتی که گردآوری می‌کنند بپردازند، معمولاً عمده چیزی که می‌گویند برای جلب نظر عالمان اجتماعی است. بعضی از محققان بین علم اجتماع و هنر قرار گرفته‌اند. هنرمندان از یک سبک خاص و کامل برای نشان دادن آن چه می‌خواهند بگویند، استفاده می‌کنند. دانشمندان اجتماعی احتمالاً چیزهای زیادی برای یاد گرفتن از رمان‌نویسان و مقاله‌نویسان دارند.

دانشمندان برای جدا کردن خود از هنرمندان تلاش نمی‌کنند، بلکه سعی می‌کنند با درک آن چه از آنها می‌توانند بیاموزند به کار خود بهبود ببخشند.

۴.۲. آیا یافته‌های کیفی قابلیت عمومیت دادن و تعمیم را دارند؟

هنگامی که محققان از واژه تعمیم (عمومیت دادن) استفاده می‌کند. غالباً در حال رجوع به این امر هستند که آیا یافته‌های تحقیق وقفه‌ای در مورد تحقیقات دیگر و آهنگ کار ایجاد می‌کند. برای مثال اگر شما یک کلاس خاص را مورد بررسی قرار دهید، مردم می‌خواهند بدانند که آیا کلاسهای دیگر هم شبیه آن چه شما بررسی کردید، هست؟ همه محققان کیفی به مسئله عمومیت بخشیدن بنحوی که ما از آن تعریف کرده‌ایم، اهمیت نمی‌دهند.

آن عده که به این موضوع اهمیت می‌دهند در مورد روشن کردن این موضوع بسیار با احتیاط هستند. برای مثال اگر آنها موردی مثل مورد بررسی کلاس شما را داشته باشند، قصد اشاره

و بیان دلایل شباهت همه کلاسها به آن مورد (کلاس) را ندارند. کسانی که به عمومیت بخشیدن اهمیت می‌دهند، همانطور که پیش از این گفتیم ممکن است از مطالعات دیگران برای ارائه یافته‌های خود استفاده کنند یا ممکن است از تعداد بیشتری بررسی که اهمیت برای نشان دادن تلفیق کار خود سود جویند. برای مثال در یک مطالعه، بعد از جمع‌آوری مشاهدات اساسی به مدت چهار ماه در یک مورد، محقق از سه مورد دیگر برای بررسی شباهتها و تفاوت‌های موجود بین آن چه خود و دیگران بررسی کرده بودند، استفاده کرد.

برخی از محققان کیفی عمومیت بخشیدن را به صورت متداول در نظر نمی‌گیرند. آنها بیشتر میل دارند با استفاده از اظهارات جامع و کلی در مورد فرآیندهای عمومی جامعه استنتاج کنند تا اظهارات مردم عادی در مورد موارد مشابه مثل مورد کلاس درس. در اینجا فرض اینست که رفتار انسان به طور تصادفی و غیر عمدی نیست. بنابراین آنها به اینکه آیا یافته‌هایشان قابل تعمیم است اهمیت نمی‌دهند، بلکه بیشتر به وضعیت و موضوعاتی که آنها در حال عمومیت دادن هستند، می‌پردازند. ما در یک بررسی از بخش مراقبت ویژه در یک مرکز بهداشتی آموزشی، مرادات کارمندان و والدین را در مورد وضعیت بچه‌ها در نظر گرفتیم. همانطور که روی تغییرات تمرکز کرده بودیم، متوجه شدیم که کارمندان علاوه بر رسیدگی به بچه‌ها، والدین را هم به خوبی تحت نظر و بررسی قرار دادند.

این ارزیابی والدین، برای تصمیم‌گیری در مورد اینکه چه چیز به والدین بگویند و البته به چه صورت اساسی بود. با بررسی جلسات بین اولیاء و مربیان در مدارس دولتی و مراکز دیگر که مسئولین باید اطلاعات مورد نظر والدین را در اختیار آنها قرار می‌دادند، مشابتهایی را مشاهده کردیم.

به طور خلاصه ما روی یک موضوع اجتماعی و عمومی در یک موقعیت خاص، البته واضح و قابل بررسی، تمرکز کردیم.

مسئله‌ای که ما جدیداً کشف کردیم اینست که یافته‌های ما در بخش مراقبت‌های ویژه نه تنها به مکانهایی با ماهیت مشابه، بلکه فضاهایی مثل مدرسه که مسئولین با والدین مرادده دارند نیز قابل تعمیم است. پدیده عمومیت آن طور که ما تشریح

اطلاعات باید شامل هرگونه تفسیرها و بررسیها باشد، از این رو محقق باید به طور دائم با نظرات و عقاید خود در مورد اطلاعات روبه رو شود. به علاوه بیشتر عقاید و تعصبات حالت سطحی دارد. اطلاعات جمع‌آوری شده باید به صورت یک ارائه دقیق و جزئی از وقایع باشد. در انتها، هدف اولیه محققان، افزودن به دانش و دانسته‌هاست نه یک نظریه موجود.

ارزش یک تحقیق بسته به توان تولید، توصیف یا فهم نظریه و تئوری است. سرزنش کسی به علت یک سری علایق یا طبقه‌بندی یک مدرسه خاص به عنوان یک مدرسه خوب یا بد یا یک تحلیل متعصبانه در یک تحقیق بسیار سطحی و بی مورد است. محققان کیفی تمایل دارند تا موقعیتها را پیچیده در نظر بگیرند، بنابراین آنها ترجیح می‌دهند یک تصویر با ابعاد گسترده نشان دهند تا یک مورد محدود و ساده.

همانگونه که مشخص است، محققان کیفی از کشفها و یافته‌های خود که با موضوعات ذهنی خود رابطه دارند، محافظت می‌کنند. برخی از محققان کیفی به صورت دسته جمعی کار می‌کنند.

این نکته باید مورد توجه قرار بگیرد که ما در حال بحث برای کاهش تأثیر عقاید مشاهده‌کننده‌ها (محققین) هستیم نه حذف کلی عقاید. محققان تلاش می‌کنند تا موضوعات خود را براساس اطلاعات جستجو کنند اما هیچ‌گاه فکر نمی‌کنند که در این امر به طور کامل موفق هستند. همه محققان تحت تأثیر عقاید و تعصبات خود هستند. برای مثال سوالها یا پرسش نامه‌ها، علایق کسانی که آن را به انجام می‌رسانند و به طور تجربی می‌آزمایند، منعکس می‌کند. محققان کیفی سعی در به رسمیت شناختن و برآورد تعصبات خود و تخمین برای طراحی یک روش مقابله رفتاری با آن هستند.

۶.۲. آیا محقق فعلی در حال تلاش برای تغییر رفتاری مردم که در حال مطالعه آنها، نیست؟

بله (و این تغییرات منسوب به کار مؤثر یازده مشاهده‌کننده است). اگرچه این مشکل همه تحقیقها را عاجز کرده است. با زمینه‌یابی‌هایی آن را انجام دهید و سعی کنید از

کردیم بیشتر به وسیله محققانی مورد پذیرش است که تمایل به عمومی کردن آنچه روش نظریه‌ها^۲ می‌نامیدند، داشتند.

روش دیگری که محققان کیفی در آن به عمومیت بخشی می‌پردازند این است که بعد از آنکه در مورد یک موقعیت یا یک سری موضوعات با دقت، اطلاعاتی جمع‌آوری کردند، دیگر این وظیفه خود شخص دیگری است که این اطلاعات را با طرح عمومی تطبیق دهد. در این راستا حتی تشریح یک مورد مغایر دارای ارزش است. زیرا آنها وقتی فرضیه‌ها را با تمام جوانب مورد بررسی قرار می‌دهند. آنها به کار خود به عنوان یک عامل ایجاد کننده موارد غیر معمول که محققان دیگر باید مورد بررسی قرار دهند، می‌نگرند. برخی توضیحات ممکن است شامل بسط مفهوم‌سازی یک موضوع تحت بررسی باشد.

۵.۲. در مورد تأثیر عقاید، پیش قضاوت و دیگر نارایی‌های رفتار محققان روی اطلاعات چطور؟

محققان کیفی در مورد جامعه‌شناسی یا انسان‌شناسی در طی سالها با چنان مسئولیتی روبرو بوده‌اند که برای آنها برخورد با اطلاعات به صورت بی طرفانه و دور از هر گونه نارایی رفتار و گرایش بسیار آسان است. معمولاً، اطلاعات آن هنگام که باید مورد به مورد جمع‌آوری شود، پیش از آنکه روی کاغذ آورده شود در ذهن محقق رخ می‌دهد. آیا آنچه مشاهده‌کننده ثبت می‌کند براساس چیزی است که می‌خواهد ببیند یا چیزی است که واقعاً وجود دارد؟ محققان کیفی به تأثیر ذهنیت محقق بر روی اطلاعات به دست آمده اهمیت می‌دهند. آن چه محققان کیفی تمایل به انجام آن دارند، مطالعه موضوعی به صورت بی طرفانه است.

به دلیل اینکه قبول عقاید به دست آمده توسط محققان در ابتدا ممکن است سخت باشد، روشهایی که محققان برای فرآیند تحقیق به کار می‌گیرند به این امر کمک می‌کند.

مطالعات کیفی شبیه مقالاتی که بعد از مشاهده یک وضعیت یا بعد از یک سری مذاکرات در مورد موضوعات محدود تدوین می‌شود، نیست. محقق زمان قابل توجهی برای جمع‌آوری و تجدید نظر در مورد اطلاعات جمع‌آوری شده صرف می‌کند.

اغلب در تلاش برای پیش بردن عقاید و فعالیت‌های محققان مخصوصاً در مراحل اولیه طرح است.

برای مثال ممکن است معلمی جلوی شما بر سر دانش‌آموزان داد نکشد یا به شیوه خودداری رفتار کند. آگاه بودن به این امر که شما نظاره‌گر رفتار معلّم در مقابل عده‌ای بیگانه هستید بسیار مهم است.

مدیران ممکن است از یک سری رفتارهای رئیس‌گونه استفاده کنند و برای اینکار عادات روزمره و طبیعی خود را تغییر دهند. شما می‌توانید از این مورد به این صورت سود ببرید که بدانید مدیرها به رفتارهای رئیس‌گونه اهمیت می‌دهند، آنها در مقابل افراد بیگانه (غریبه) به همان صورتی که با دوستان خود رفتار می‌کنند، واکنش نشان می‌دهند، البته شما به تفاوت آن آگاه هستید.

۷.۲. آیا مطالعه دو محقق به صورت مستقل روی یک موضوع و زمینه مشابه منجر به یافته‌های مشابه می‌شود؟

این سؤال مرتبط به اعتبار و صحت محققان کیفی است. در میان موضوعات معین این انتظار وجود دارد که نتیجه تحقیقات انجام شده توسط محققان متفاوت یا محققان مشابه در وقت دیگر شباهت یا سازگاریهایی وجود داشته باشد.

به طور مثال با توجه به اینکه محققان آموزشی سوابق و علایق متفاوتی دارند. برخی در زمینه روانشناسی، برخی دیگر جامعه‌شناسی و بقیه در مورد پیشرفت کودک، تحصیل کرده‌اند و یا هنوز عده‌ای در زمینه انسان‌شناسی یا اجتماع کار می‌کنند. تربیت آکادمیک و رشته تحصیلی محقق در طرح سؤالهای محقق مؤثر است. برای مثال در مطالعه یک مدرسه، اندیشمندان اجتماعی ممکن است توجه خود را روی ساختار اجتماعی مدرسه متمرکز کنند و روانشناسان ممکن است بخواهند پیشرفت اعتماد به نفس دانش‌آموزان سال پائینی را بررسی کنند. کارکنان اجتماعی، جامعه‌شناسان و روانشناسان پیشرفت خود را به صورت شیوه‌های متفاوت دنبال می‌کنند. بر عکس دیگران ممکن است مدت زیادی را در بعضی از قسمتهای مدرسه بگذرانند یا ممکن است با عده‌ای خاص بیش از دیگران گفتگو کنند. آنها

عقاید بهره‌برداری کنید. از مردم بخواهید تا بنشینند و یک پرسش‌نامه در مورد تغییرات رفتارهایشان پر کنند. ممکن است با جویا شدن نظر یک نفر، نظریه‌ای به وجود نیاید. برخی از مطالعات تجربی یک حالت کاملاً مصنوعی برای بررسی رفتارهای مردم ایجاد می‌کند. اینکه برخی تحقیقها پاره‌ای مشکلات را تحمل می‌کنند، به این معنا نیست که محققان کیفی به طور کامل به مسئله «تأثیر مشاهده‌کننده» واقف هستند.

سراسر تاریخچه روشهای کیفی به این مشکل اشاره کرده است و روشهایی را به منظور کاهش مشکل، ترکیب کرده است. محققان کیفی تلاش می‌کنند با موضوعات خود به صورت طبیعی، بدون مزاحمت و تهدید، درک متقابل داشته باشند. هرچه تحقیق دارای کنترل و مزاحمت باشد، این احتمال بیشتر وجود دارد که محقق مطالعه خود را با تأثیر شیوه‌های خود به پایان برساند.

از آن جا که محققان کیفی به طرز عمل و فکر مردم در عرصه زندگی علاقمند هستند، تلاش می‌کنند (با خود چارچوب ترکیب شوند و) به گونه‌ای رفتار کنند که رفتارهایی که مردم در حضور آنها انجام می‌دهند با آن چه در غیاب آنها می‌کنند تفاوت قابل توجهی نداشته باشد. به طور مشابه، از آن جا که خبرنگارها در مورد این طریقه تحقیق و اینکه مردم در مورد زندگی خود و تجربیات و موقعیات مختلف چطور فکر می‌کنند، بسیار علاقمند هستند. در این صورت مصاحبه خود را پس از یک گفتگو بین دو گروه معتبر طراحی می‌کنند تا یک پرسش و پاسخ رسمی بین یک پژوهشگر و پاسخگو بوجود آید. آنها تنها به این طریق می‌توانند به موضوعات اساسی ذهنشان دسترسی پیدا کنند. محققان هیچ گاه نمی‌توانند تأثیر موضوعات خود نادیده بگیرند و بین آنچه می‌خواهند مطالعه کنند (حالت طبیعی) و آنچه معمولاً در مطالعات به دست می‌آورند، ارتباط کامل برقرار نمایند. اگرچه آنها می‌توانند با یک سری اطلاعات خودمانی از موقعیت، تأثیر خود را روی موضوعات پی ببرند و از این آگاهیها برای احتیاط در عمومیت بخشیدن به دیدگاه‌هایی در مورد طبیعت زندگی اجتماعی استفاده کنند.

محققان می‌دانند که برای تفسیر اطلاعات خود در یک زمینه خاص باید برخی از اطلاعات را کاهش دهند. موضوعات

انواع مختلف اطلاعات را جمع آوری می‌کنند که منتهی به نتایج متفاوت می‌شود. دیدگاه‌های خاص فرضی منجر به پی‌ریزی یک تحقیق می‌شود.

محققان در تحقیقات کیفی به درستی و جامعیت اطلاعاتشان اهمیت می‌دهند. محققان کیفی تمایل دارند اعتبار را به عنوان انطباق بین آنچه آنها به صورت اطلاعات جمع‌آوری می‌کنند یا آنچه به طور حقیقی در موقعیت مورد بررسی مورد مطالعه قرار می‌دهند، مشاهده کنند تا سازگاری حقیقی حاصل از مشاهدات متفاوت.

همانطور که در بحث‌های پیشین نشان داده شد، دو محقق که یک موضوع مشترک را بررسی می‌کنند ممکن است به اطلاعات متفاوتی دستیابی پیدا کنند و یا یافته‌های متفاوتی ایجاد کنند. اگرچه هر دو مطالعه می‌تواند معتبر باشد. اگر تحقیقات نتایج متفاوت و نامناسبی ایجاد کنند، یکی از تحقیقات ممکن است اعتبار یک یا هر دو تحقیق را زیر سؤال ببرد.

۸.۲. هدف محقق کیفی چیست؟

همانطور که گفتیم تفاوت‌هایی در فعالیتهای انجام شده به عنوان تحقیق کیفی وجود دارد. همه محققان کیفی یک هدف مشابه را مد نظر قرار نمی‌دهند، بعضی از رویکردها زمینه کار خود را برای رویش نظریه‌ها گسترش می‌دهند و برخی دیگر بر ایجاد مفاهیم حساس کنند، تاکید می‌کنند. توصیف هدفی دیگر است. اگر ما از تحقیق کیفی کاربردی را نیز در بحث اهداف مورد نظر قرار دهیم آنگاه به دامنه اهداف نیز خواهد شد. هنگامی که تفاوت بین انواع رویکردهای تحقیق کیفی وجود دارد، محققان در گزینه‌ای کیفی عمل می‌کنند که از پاره‌ای مقاصد آن شناخت دارند. برخلاف محققان کیفی، محققان کمی خودشان را به عنوان جمع‌آوری‌کننده "حقایق" رفتارهای بشری در نظر نمی‌گیرند. وقتی اطلاعات جمع‌آوری شده می‌خواهد گسترش یابد، صحت و طول و تفصیل یک تئوری، به دانشمندان اجازه می‌دهد که یک سری دلایل و پیش‌بینی برای رفتار بشری ارائه دهند.

محققان کیفی رفتار انسان را برای بررسی، بسیار پیچیده می‌بینند، به همین دلیل برای ارائه یک سری دلایل و پیشگویی

برای تحلیل رفتارهای انسانی و درک تفسیر اولیه طبیعت رفتار و تجربه انسانی از تحقیق استفاده می‌کنند. هدف محققان کیفی درک بهتر از رفتار و تجربه انسانی است.

آنها در طلب فهم، مراحل که مفهوم را می‌سازند و شرح اینکه این مفهوما چیستند، می‌باشند. آنها از مشاهدات تجربی به این دلیل استفاده می‌کنند که مرتبط به وقایع واقعی رفتار آدمی است و محققین می‌توانند به صورت واضح و عمیق‌تر در مورد موقعیت انسان بیاندیشند.

برخی محققان کیفی (شامل طرفداران حقوق زن و اقدام‌پژوهان) که افرادی متفاوت را بررسی می‌کنند، هم به قدرتمند کردن تشکیل‌دهندگان تحقیق خود امید دارند. آنها با استفاده از گفتگو، در مورد تحلیل مشاهدات و وقایع و اعمال گزارش شده، مخبران خود را مجذوب می‌کنند.

محققان، مخبران را جهت بررسی و به دست گرفتن کنترل تجربیات خود، تشویق می‌کنند.

۹.۲. تحقیق کیفی از چه نظر با تحقیق کمی متفاوت است؟

بسیاری از نویسندگان فرضهای متفاوت، روشها و استراتژیهای کیفی را که نقطه مقابل تحقیق کمی قرار گرفته است را به دقت شرح داده‌اند. اغلب این نوشته‌ها تحقیق کیفی را متفاوت از تحقیق کمی تعریف کرده است.

اگرچه تعداد معینی از این تفاوتها غیر قابل اجتناب است، ما در این مجموعه تلاش کردیم تا تحقیق کیفی و چگونگی آن را تشریح کنیم، نه اینکه آنچه تحقیق کیفی نیست را شرح دهیم.

منابع

۱. Margaret Mead, *Coming of Age in Samoa*.
۲. Carlos Castaneda, *The Teachings of Don Juan*

پی‌نوشت

۱. Symbolic Interactionism
۲. Grounded Theory